

DALAN SHAPLLO**DISA PROBLEME TË NOVATORIZMIT NË PËRMBAJTJEN E LETËRSISË SONË TË REALIZMIT SOCIALIST**

Zhvillimi i përgjithshëm i artit përparimtar në të gjitha epokat është i lidhur me novatorizmin. E reja në art hyn, në radhë të parë, në komponentet e përmbajtjes, por, pa dyshim, edhe të formës. Për voli të studimit shpesh këto dy momente ndahen se, ndryshe, novatorizmi shfaqet në mpleksjen e përmbajtjes me formën, madje ndodh që zbulohet më lehtë në formë, meqë këtu është më i dukshëm dhe, siç dihet, forma materializon përmbajtjen e një vepre.

Novatorizmi është një dukuri që shprehet në idetë kryesore, në tematikën, në preferencën e heronjve si edhe në të gjitha elementet e formës së domosdoshme për të dhënë një përmbajtje të caktuar. Vazhdimi i traditës sonë përparimtare dhe demokratike të së kaluarës lidhet me vazhdimësinë e disa ideve të saj, me përvetësimin e tyre kritik, po edhe me elemente të njohura, të përpunuara të formës. Ky vazhdim është dialektik dhe tradita jonë pasurohet me idetë revolucionare, me botëkuptimin marksist-leninist. Këtu nuk kemi të bëjmë me një vazhdimësi të thjeshtë mekanike, po me një kapërxim revolucionar.

Duke folur për parimet themelore të realizmit socialist e sidomos për partishmërinë komuniste, këto parime nuk mund të identifikohen me novatorizmin, siç është vënë me të drejtë në dukje në kritikën tonë, kohët e fundit. Novatorizmi është një tipar i ligjshëm gjatë gjithë progresit artistik dhe nuk është vetëm tipik për realizmin socialist. Ai vjen si një pasojë e ndryshimeve në jetë dhe e përqafimit të idealeve progresive nga artistët. Por, meqë revolucioni socialist sjell një përmbysje të paparë, duke hequr nga sfera e historisë një herë e përgjithmonë klasat shfrytëzuese edhe novatorizmi i letërsisë së re është më i theksuar e më themelor dhe raporti i tij me traditën shihet me një objektivitet shkencor: gjunjëzimi para traditës është i dëmshëm dhe konservator, ashtu siç është i dëmshëm edhe mohimi i saj, i cili shpie në «protesta» anarkiste e mikroborgjeze dhe në avangardizëm. Për një qëndrim të drejtë ndaj traditës dhe novatorizmit, duke luftuar subjektivizmin, kanë tërhequr vëmendjen disa herë partia dhe shoku Enver, sidomos në takimin me shkrimtarët e artistët më 1961, në konferencën e 17 të partisë për Tiranën e në raste të tjera. Partia ka theksuar gjithmonë që novatorizmi të shihet në radhë të parë në përmbajtje, por pa injoruar edhe formën. Në diskutimet e zhvilluara për poezinë si më 1961, në diskutimin për heroin pozitiv më 1971 e në debate të tjera

ka pasur një shkarje drejt formalizimit, kur e reja është kërkuar më shumë në formë dhe janë bërë ndarje artificiale të veprave pa u nisur nga kritere shkencore.

Në këtë kuptim, të brendisë kryesore të letërsisë sonë të realizmit socialist, e tërë kjo, me veprat e saj kryesore dhe më të mira, është novatore, sepse pasqyron revolucionin, realitetin e shndërruar socialist, njeriun e ri të popullit dhe jep prespektivën historike. Kështu çdo vepër e mirë, që i shërben edukimit të masave, është novatore në thelb sepse bart idetë e revolucionit.

Cilat janë disa dukuri nga më të rëndësishmet të përmbajtjes novatore të letërsisë sonë.

Duke u nisur nga krijimtaria, nga praktika letrare, do të vemë re se treguesi kryesor i novatorizmit në përmbajtjen e veprave letrare është pasqyrimi i popullit, fakti se masat punonjëse janë bërë heroi kryesor i këtyre veprave dhe se procesi i zhvillimit jepet me syrin e luftës klasore, sipas idealit socialist revolucionar. Me gjithë natyrën demokratike të artit në të kaluarën, populli nuk është vënë në qendër të vëmendjes, ose edhe kur është bërë objekt pasqyrimi, nuk është marrë si forcë lëvizëse e historisë. Kjo lidhej me botëkuptimin e shkrimtarëve, po edhe me realitetin historik. Me përmasa të mëdha, me një qëndrim të drejtë dhe konsekuent këtë të vërtetë e nxjerr në shesh arti i realizmit socialist.

Në art veprojnë ligje të caktuara, të cilat zhvillohen, evoluojnë, por përsëri mbeten ligje specifike, pa të cilat nuk do të kishim art. Kështu format e paraqitjes së popullit, si krijues i historisë, mund të jenë të ndryshme; megjithatë arti vepron me figura, me heronj, edhe me forma poetike apo përmes mjetesh stilistike të veçanta, po gjithmonë ka në qendër njeriun dhe masat që nuk mund të jepen në mënyrë amorfë dhe të pakuptueshme. Realizmi socialist këtu merr shumë nga tradita e sidomos nga tradita realiste, duke e shpurë atë përpara në kuptimin për të cilin folëm si edhe në një vështtrim më konkret, të gërshetimit të skenave masive me skenat ku veprojnë individët, të ritmit emocional që sjell me vete pasqyrimin e masës, përtëritjen e saj shpirtërore, të romantikës që përfshihet brenda vështtrimit realist. Në diskutimin për heroin pozitiv u treguan preferenca subjektive për format që mund të paraqesin më mirë figurën e popullit, dhe me të drejtë kjo u quajt e gabuar.

Në romanet «Lumi i vdekur» të J. Xoxes, «Para agimit» të Sh. Musarajt dhe «Komisari Memo» të D. Agollit, përmes temash apo mënyrash të ndryshme artistike, spikat ideja e forcës potenciale apo të dukshme të shtresave të varfëra të popullit, të luftës që bëjnë ato për të ruajtur jetën dhe për të çarë rrugën në histori. Edhe mënyra si është para lufta e klasave, shtypja, mjerimi, figurat e popullit dhe të klasave shfrytëzuese apo tradhëtarëve, edhe kjo mënyrë vështtrimi ka vulën e kohës sonë, të partishmërisë komuniste, duke mbetur brenda së vërtetës dhe caceve të historisë. Ideja se komunizmi transformon masat, përfaqësuesit e saj, lufton ndjenjën mikroborgjeze, shfaqjet e anarkizmit dhe të feudalizmit, është në themel të disa veprave dhe flet për brendinë e tyre novatore.

Njihet mendimi se dalja e heroit të ri është shprehje kryesore e

novatorizmit. Ky mendim është pohuar nëpër tekste, fjalore si edhe në disa artikuj tanët. Megjithatë kemi të bëjmë me një problem qëndror nga i cili varen edhe të tjera dhe se mund të lindin konfuzione teorike lidhur me të, mendoj se duhet interpretuar, duke u nisur nga parimet teorike, po edhe nga praktika jonë.

Është e drejtë të pranohet problemi i heroit të ri si një nga problemet dhe treguesit kryesorë të shprehjes së novatorizmit në letërsinë e realizmit socialist. Nga pasqyrimi i tij, nga brendia kryesore e veprimit dhe e botës shpirtërore të këtij hero i varet shumë vlera dhe domethënia e veprës letrare. Nëse do të largoheshim nga hero i pozitiv, nga pasqyrimi i njeriut, do të përqafojmë pa dyshim idenë e deheroizimit dhe të shkëputjes nga jeta. Por në qoftë se termit dhe fjalët kanë kuptimin e tyre, atëherë me hero nuk mund të kuptojmë gjithçka, por njeriun që mishëron një ideal pozitiv. Vetëm në një kuptim të figurshëm mund të flasim për popullin si hero dhe këtu nuk mund të kemi parasysh pasqyrimin global të tij (duke përjashtuar rastet e portreteve kolektive etj.). Pasqyrimi i heroit të mirëfilltë varet edhe nga gjinija. Sidomos llojet epike e kërkojnë këtë. Në një kuptim të përgjithshëm, më të gjerë, prania e njeriut, e botës së tij shpirtërore, e ideve dhe e ndjenjave të tij është e domosdoshme për të gjitha llojet dhe gjinitë. Por këtu e kemi fjalën për heroin konkret të cilin nganjëherë e kërkojmë me qiri në çdo vepër, edhe poetike qoftë dhe, po nuk e gjetëm, trëmbemi se mos vepra nuk paska të bëjë me novatorizmin.

Kështu, duke pranuar mendimin se pasqyrimi i heroit të ri është një nga shënjat kryesore të novatorizmit, shpreh bindje se kjo gjë nuk duhet absolutizuar. Ka vepra poetike tonat të cilat kanë në qendër heroin si poema «Mësuesi», «Heronjt e Vigut» etj., por ka edhe të tjera, të cilat nuk e kanë në mënyrë të drejtpërdrejtë dhe idealin, pohimin e së resë apo mohimin e së vjetrës e japin në tablo të përgjithshme, me një mendim emocional, me afirmime konceptuale, të gërshetuara ndonjëherë (sipas individualitetit të poetit) edhe me episode, me figura njerëzore të dhëna në një çast të caktuar. Të tilla janë poema si «Përse mendohen këto male», «Baballarët», «Ringjallja», «Alarme të përgjakura» etj. Qëndrimi i ri novator këtu shprehet përmes patosit kryesor, mendimit, detajeve të zgjedhura, qëndrimit ideo-emocional të poetit. Ka edhe raste kur ndeshemi me heroin lirik, kur poeti zbulon, në një farë shkalle vetveten, por nuk mund të kërkojmë doemos në çdo vepër që s'ka hero të mirëfilltë heroin lirik. Në poezinë lirike shpesh mund të flasim për një hero të tillë të dukshëm apo të nënkuptuar që shprehet me gjendjen shpirtërore dhe detajet psikologjike të njeriut, të mishëruar në figurën e poetit. Por, të kërkojmë kudo heroin lirik do të ishte artificiale dhe një zgjidhje mekanike.

Qëllimi i parashtrimit të këtij problemi ishte lufta kundër disa skemave dhe nevojave të shikuarit të novatorizmit sipas përvojës artistike të vendit tonë, sipas pikëpamjeve teorike, por edhe mësimëve të realitetit që gjithmonë zhvillohet.

Një problem me rëndësi për brendinë lidhur me këtë që shtje-luam, është karakteri novator i heroit pozitiv. Ky karakter qëndron në faktin se hero i pozitiv i letërsisë sonë është njeriu i dalë nga shtresat e varfëra e demokratike, kur është fjala për të kaluarën dhe nga

masat punonjëse kur bëhet fjalë për të sotmen. Figurat pozitive në veprat më të mira nuk shihen në mënyrë idilike, po si njerëz konkretë, tipa socialë që zhvillohen në kushte të caktuara historike. Ky hero nuk është i shkëputur nga masa, por i lidhur me fije të panumërta dhe kjo është një veçori dalluese e rëndësishme për heroin e letërsisë së realizmit socialist. Heroi ynë pozitiv është pasqyrimi i njeriut luftëtar, që nuk pajtohet me të vjetrën, me konformizmin, me botën e huaj borgjeze dhe revizioniste. Tek ne është bërë e po bëhet luftë që ky të jetë sa më realist, të paraqitet lufta e tij me vështirësitë dhe kapërximi i tyre. Ky hero jepet edhe përmes kontradiktave dhe dramave, por tipike është aftësia për t'i përballuar vështirësitë, për të mos mbetur në ankthin e dramave të brendshme.

Këto janë disa karakteristika të përgjithshme të heroit tonë pozitiv, që gjenden në vepra formash të ndryshme dhe që përfaqësojnë novatorizmin e letërsisë sonë. Ndarja në heronj «tradicionale» dhe «novatore» për letërsinë tonë të re është një shprehje formaliste, që nuk i përgjigjet së vërtetës.

Letërsia e realizmit socialist ruan nga tradita përparimtare parimin e pasqyrit me besnikëri të realitetit, e thellon këtë parim duke e lidhur me botëkuptimin marksist që bën të depërtosh më thellë tek e vërteta. Pasqyrimi i kontradiktave nuk është ndonjë tipar novator i letërsisë së realizmit socialist. Siç dihet, arti gjithmonë i ka pasqyruar kontradiktat. Me realizmin këto shpjegohen më mirë në kushtet social-historike, në raportin klasor. E reja që sjell realizmi socialist, përveç thellimit në interpretimin e kontradiktave, është njohja e prespektivës historike, aftësia për t'i kuptuar dhe kapërxyer, për të treguar tendencën e zhvillimit ose, kur është fjala, për një realitet të kaluar, për të shpjeguar historikisht se përse ka qenë e pamundur dalja nga rrethi i kontradiktave. Kjo prirje lidhet me karakterin njohës dhe transformues të ideologjisë marksiste-leniniste, me vetë realitetin socialist dhe forcat shoqërore të tij, të cilat janë në gjendje t'i zgjidhin drejt kontradiktat. Elementet e formës kanë evoluar dhe kanë shprehur përmbajtjen, megjithëse tradita është më e fortë në punë të formës, e cila mbetet më e qëndrueshme.

Duke folur për novatorizmin në përmbajtje, për veprat tona novatore, kuptohet se jo çdo gjë që shkruhet tek ne është e tillë. Ka vepra që nuk mund të quhen novatore, apo që janë të tilla në shkallë të ndryshme. Mungesa e novatorizmit lidhet me njohjen e pamjaftueshme të jetës, me boshllëqet në përvetësimin e botëkuptimit marksist-leninist. Nuk ka dyshim se novatorizmi lidhet drejtpërdrejtë edhe me shkallën e talentit. Ndikimet e huaja që janë kritikuar lidhen me huzimet e pseudonovatorizmit, të brendisë dhe të formave moderniste. Edhe shfaqjet konservatore kanë të bëjnë me përmbajtjen e vjetëruar, me qëndrimet sentimentale e romantike, me nostalgjinë ndaj së vjetrës si edhe me ndikimin e rrymave tashmë anakronike.

Prirja drejt novatorizmit në letërsinë tonë është një prirje e drejtë, e vazhdueshme që buron nga realiteti, i cili zhvillohet me temp revolucionar si edhe nga parimet krijuese të realizmit socialist.

*Résumé*QUESTIONS D'INNOVATION ET DE CONTENU
DANS NOTRE LITTÉRATURE DU RÉALISME SOCIALISTE

Quand on parle des principes fondamentaux du réalisme socialiste et surtout de l'esprit communiste de parti, ces principes ne peuvent pas être confondus avec l'innovation, comme on l'a noté avec raison, ces derniers temps, dans notre critique. L'esprit novateur est un trait légitime dans tout progrès artistique, il n'est pas le domaine exclusif du réalisme socialiste. Il représente une conséquence des transformations dans la vie et de l'adoption des idées progressistes de la part des artistes.

En partant de la création, de la pratique littéraire, Shaplllo remarque que le principal indice de l'esprit novateur dans le contenu des productions littéraires est le reflet du peuple, le fait que les masses laborieuses sont devenues le principal héros de ces productions et que le processus de développement est donné sous l'angle de la classe ouvrière, selon l'idéologie socialiste révolutionnaire. L'art agit au moyen de figures, de héros, même au moyen de formes poétiques ou de moyens stylistiques particuliers, mais il tient toujours à son centre d'attention l'homme et les masses.

On a constaté, ces derniers temps, chez maints auteurs de chez nous, un glissement vers le formalisme, en cherchant le nouveau bien davantage dans la forme et en procédant à une sélection artificielle des productions au détriment des critères scientifiques. Surtout durant les débats sur le héros positif, qui ont eu lieu chez nous ces dernières années, on a assisté chez maints auteurs à des préférences subjectives pour la forme, à laquelle on attribuait la possibilité de mieux esquisser la figure du peuple. Ces points de vue sont, inutile de le dire, tout à fait erronés.

L'intention de Shaplllo est de rejeter quelques schémas qui ont pris consistance chez nous et d'envisager l'esprit novateur selon l'expérience de notre pays, d'après les points de vue théoriques et d'après l'expérience acquise de la réalité en évolution perpétuelle. La littérature du réalisme socialiste, soutient Shaplllo, garde de la tradition progressiste le principe de refléter fidèlement la réalité, elle approfondit ce principe en le rattachant à la conception marxiste qui permet de pénétrer plus profondément la vérité. Le réalisme permet de mieux expliquer les contradictions, qui ne sont pas d'ailleurs un trait novateur propre de la littérature du réalisme socialiste, dans le cadre des conditions sociales historiques, dans leur rapport de classe. Le nouveau qu'apporte le réalisme socialiste consiste, outre l'approfondissement de l'interprétation des contrastes, aussi dans la connaissance de la perspective historique, la capacité de comprendre et de surmonter les obstacles, de tracer les tendances de développement, ou bien, en l'occurrence, de tendre vers une réalité pure, expliquer au point de vue historique pourquoi a-t-il été impossible de sortir du cercle des contradictions. Cette tendance est en rapport avec le caractère cognitif et transformateur de l'idéologie marxiste-léniniste, avec la réalité socialiste et ses forces sociales, qui sont à même de résoudre d'une juste façon les contradictions. Les éléments de la forme ont évolué et ont exprimé le contenu, quoique la tradition soit plus tenace en matière de forme, qui reste plus stable.

Les influences étrangères critiquées sont en rapport avec les emprunts de pseudo-innovation, de contenu et de formes modernistes. Aussi les apparitions conservatrices sont en rapport avec le contenu périmé, les attitudes sentimentales et romantiques, la nostalgie pour l'ancien et l'influence de courants désordonnés anachroniques.

La tendance vers l'esprit novateur dans nos lettres est une tendance juste, continue, qui jaillit de la réalité même, qui se développe à des temps révolutionnaires ainsi que des principes créateurs du réalisme socialiste.

[illegible]

1. The first of these is the fact that the
2. second of these is the fact that the
3. third of these is the fact that the
4. fourth of these is the fact that the
5. fifth of these is the fact that the

DU 15 MOIS DE L'ANNEE DE 1871

DEVELOPMENT OF CONCEPTS